

HISTORICAL BACKGROUND OF BILINGUAL EDUCATION IN UKRAINE

The article deals with the historical background of bilingual education in Ukraine. The development of Ukrainian-Russian bilingualism and its types are described. Aims and principles of the state language policy in Ukraine are defined. Ukrainian laws on functioning of languages on its territory are outlined.

Keywords: bilingual education, historical background of bilingual education, Ukrainian-Russian bilingualism, language legislation of Ukraine.

УДК: 378

Н.І. Гричанник

ПОГЛЯДИ МЕТОДИСТІВ НА ПРОБЛЕМУ ШКІЛЬНОГО АНАЛІЗУ ЕПІЧНОГО ТВОРУ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглядається проблема шкільного аналізу епічних творів. Розкриваються погляди методистів на етапи роботи з епічним твором та традиційні шляхи його аналізу.

Ключові слова: аналіз, літературознавчий аналіз, шкільний аналіз, епічний твір, шляхи аналізу, етапи роботи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими завданнями. Відповідно до гуманістичних принципів, задекларованих в освітніх документах (Законі України «Про освіту», «Національній доктрині розвитку освіти», Державному стандарті базової і повної середньої освіти) та радикальних суспільних змін виникла потреба у створенні міцної основи для творчої самореалізації й інтелектуально-культурного розвитку особистості. Особливу роль у цьому процесі відіграє шкільний курс світової літератури, на якому відбувається залучення молоді до багатств світової культури, духовне й моральне зростання особистості, естетичне виховання, розвиток художнього смаку.

У Концепції літературної освіти чітко зазначено, що «вивчення літератури в школі має ґрунтуватися на дидактичних, літературознавчих та методичних принципах», серед яких одне з основних місць відведено принципу шкільного аналізу та інтерпретації. Тому, щоб сформувати по-справжньому культурних читачів, здатних висловлювати свою думку з приводу прочитаного, вчителів-словесників варто обирати ті оптимальні шляхи, методи, форми і види аналізу, за допомогою яких відбуватиметься залучення учнів до кращих здобутків світової літератури. Але, як свідчать спостереження, аналіз художнього твору, особливо епічного, викликає чимало труднощів у роботі вчителів, оскільки більшість з них не володіє належним чином

теоретичними основами аналізу твору. Робота з текстом часто підмінюється переказом, вибіркоким читанням окремих епізодів, переглядом кінофільмів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невіршених її частин. Проблема роботи з епічним твором була об'єктом зацікавлення методистів упродовж усього існування шкільної освіти. Вона розглядалася в різних аспектах: принципи вивчення епічного твору (Г. Гуковський, Ю. Лотман, О. Білецький), поглиблене вивчення тексту (М. Рибникова, Н. Молдавська, В. Голубков), самостійна робота над текстом епічних творів (М. Качурін, В. Кучинський), методика читання художнього тексту (Є. Квятковський, Б. Корман, Б. Буяльський), системний аналіз епічного твору (О. Дорошкевич, А. Машкін, В. Голубков, П. Волинський, А. Снежкова, О. Мазуркевич, К. Сторчак, В. Неділько).

Подальший крок у розв'язанні проблеми аналізу та інтерпретації художнього твору було зроблено сучасними методистами О. Богдановою, О. Ісаєвою, Л. Мірошніченко, М. Кудряшовим, О. Ніколенко, Ж. Клименко, А. Ситченком, Б. Степанишином, Г. Токмань та іншими. Але і на сьогодні означена проблема остаточно не розв'язана.

Формулювання мети статті. Розкрити погляди методистів на проблему шкільного аналізу епічного твору світової літератури, охарактеризувати основні традиційні шляхи аналізу прозових творів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. У шкільній практиці аналіз художнього твору використовується вже давно. Але до цього часу питання про те, яким він повинен бути, залишається проблемним.

Шкільний аналіз художніх творів базується на літературознавчій концепції, але не копіює її. У зв'язку з цим вчені Л. Мірошніченко, А. Ситченко, Г. Токмань висловлюють думку про те, що одна з найважливіших причин, яка знижує інтерес учнів до художнього слова – те, що в процесі аналізу творів, художні образи перекладаються на мову понять. Як показують опитування, вчитель найчастіше орієнтує учнів на фабульно-сюжетний рівень сприйняття. Спочатку учні відповідають на питання змісту, а потім визначають, які художні засоби використовує письменник в даному творі. Відрив у процесі аналізу змісту від форми породжує голе соціологізування і формалізм. Тому головний принцип роботи на етапі аналізу художнього твору – аналіз у єдності змісту і форми [1, с.29].

До вирішення проблеми аналізу епічних творів у єдності форми і змісту на уроках світової літератури підходили методисти, педагоги-новатори, учителі: Н. Мещерякова, Є. Ільїн, Ю. Султанов, М. Бойцова, Н. Белінська, В. Рогожинська, Р. Альбеткова.

У шкільній практиці вчителі під час опрацювання прозового твору дотримуються певних особливостей аналізу епічних творів, які зумовлені віковими особливостями учнів та рівнем їх літературної підготовки. На перших етапах увага зосереджується на розвитку сюжету, вчинках персонажів. Простежуючи розвиток дії у часі й просторі,

учні вчать давати оцінку життєвим явищам. Не менш важливим є вміння виходити за рамки сюжетної основи, уловлювати авторський підтекст, який захований за фасадом дій. Сюжетну канву учням збагнути не важко, але не завжди вони можуть усвідомити зв'язок сюжету з позасюжетними елементами, простежити вираження ідеї твору. Тому вивчення епічного твору повинно будуватися так, щоб учні розуміли тісний зв'язок усіх його компонентів, бачили логічну доцільність у загальній композиційній побудові, простежували послідовність вимальовування людських характерів.

Науковці і методисти-практики вважають, що важливу роль у вивченні епічного твору відіграє правильна організація роботи з текстом. Тобто, на їх думку, вивчення художнього твору у школі – незалежно від обсягу і змісту – має ділитися на ряд основних етапів. Так, наприклад, московські методисти-науковці О. Богданов, С. Леонов, В. Фчертов доводять, що вивчення епічних творів у школі складається з 4 етапів (вступне заняття, читання, аналіз, підсумкове заняття), які взаємодіють один з одним.

Професор Л. Мірошніченко зазначає, що «вчити учнів аналізувати художній твір – означає визначати його складові, досліджувати їх, робити аргументовані висновки; синтезувати окремі частини, щоб побачити твір у цілому; відчувати його естетичну цінність, усвідомити зміст, дати самостійну, критичну, обґрунтовану оцінку» [3, с. 213]. Науковець розробила найдоцільнішу класифікацію основних етапів вивчення художнього твору, які обґрунтовані логічною послідовністю роботи з художнім текстом і можуть варіюватися в залежності від жанру та вікових особливостей учнів. Розглянемо етапи вивчення епічних творів.

5 – 6 клас: 1) підготовка до сприйняття, 2) читання твору з коментарем, 3) словникова робота, 4) бесіда за змістом прочитаного, 5) близький до тексту переказ, 6) використання окремих результатів аналізу, 7) підсумкове заняття, 8) творчі усні та письмові роботи.

7 – 8 клас: 1) підготовка до сприйняття твору, 2) читання твору, 3) словникова робота, 4) бесіда за змістом прочитаного, 5) використання елементів аналізу, 6) підсумкове заняття, 7) творчі усні та письмові роботи.

9 – 11 клас: 1) підготовка до сприйняття твору, 2) читання твору, 3) підготовка до аналізу, 4) аналіз твору, 5) підсумки, 6) творчі усні та письмові роботи. Учитель може творчо опрацьовувати запропонований варіант, вносячи власні зміни. Головне – не втратити внутрішню логіку вивчення епічного як єдиного компоненту твору [3, с. 280].

Щоб цікаво й доступно ввести учнів до художнього світу письменника та його творіння, допомогти досягнути внутрішню суть твору, збагатити уявлення про нього як про ідейно-естетичне ціле, позбутися шаблону, вчитель мусить оволодіти різними шляхами аналізу літературно-художнього твору. Літературознавчий аналіз виконує при цьому роль методологічної основи, оскільки в основу шкільного аналізу покладено: 1) структуру й елементи змістової організації твору (тема, проблема, фабула, характер, пафос, ідея); 2) структуру й елементи внутрішньої форми твору (система образів, сюжет); 3) зовнішню форму твору (художньо-мовленнева організація твору,

композиція).

Питання шляхів аналізу привертало увагу багатьох методистів, але й досі чимало його сторін вимагає наукового висвітлення й уточнення. Обираючи шлях аналізу художнього твору, необхідно враховувати такі чинники:

- особливості тексту (його обсяг, зміст, виховну спрямованість тощо);
- наскільки глибоко й різнобічно учні відчували та зрозуміли твір;
- рівень залучення літературознавчого матеріалу;
- якість перекладу.

Нині в методиці літератури існує кілька класифікацій типів шкільного аналізу художнього твору. Вітчизняні методисти Є. Пасічник і Б. Степанишин визначають цілісний, композиційний, пообразний, проблемно-тематичний, структурно-стильовий шляхи аналізу, наголошуючи, що вибір його залежить насамперед від характеру твору та вікових особливостей учнів.

Традиційна методика визначає три шляхи аналізу художнього твору:

- за розвитком дій, «слідом за автором»;
- пообразний;
- проблемно-тематичний.

Аналіз «слідом за автором» може використовуватися в будь-якому класі. Доцільно використовувати його, коли твір невеликий за обсягом. Попередньо вчитель ділить текст на логічно завершені змістові частини і складає систему запитань до кожної з них. При вивченні епічних творів та при застосуванні даного шляху аналізу важливо, щоб учні навчилися бачити за образами і картинами автора. Авторська позиція в епічних творах виражається або безпосередньо, або у прихованій формі. Письменник може говорити з читачем від імені оповідача, літературного героя, а іноді позиція оповідача збігається з авторською лише частково. Отже, учнів слід вчити робити висновки про авторську позицію на основі загального звучання твору.

Пообразний шлях аналізу використовується у школі найчастіше, але його обрання вимагає від учителя концентрації уваги на образах героїв, через які розкривається ідейний зміст художнього твору. Методична література рекомендує розглядати образ у двох аспектах:

- виявляти основні риси персонажа і його ставлення до оточуючих;
- визначати суперечності в характері героя, діалектику його розвитку і саморозкриття [4, с.53].

Пообразний шлях аналізу лише тоді буде допомагати поглибленому цілісному сприйняттю твору, коли образ розглядатиметься як невід'ємна частина єдиного художнього організму. Варто підкреслити, що саме під час пообразного аналізу тексту необхідно учням звертатися до художнього твору. Запитання, правильно сформульовані вчителем, стимулюють учнів глибше проникати в текст, зацікавитися ним і перечитати ті місця, які вони, можливо б, пропустили при самостійному прочитанні.

Звернення до пообразного шляху аналізу при вивченні епічного твору буде ефективним, якщо через систему образів можна розглядати всі інші компоненти аналізу

в єдності змісту та форми.

Широкого використання у шкільній практиці набуває і проблемно-тематичний шлях аналізу епічного твору, який проводиться у такій послідовності:

- визначення теми художнього твору;
- оголошення вже визначених проблем;
- пошук авторських шляхів вираження.

Названий шлях аналізу доцільно застосовувати у добре підготовленому класі тому, що він вимагає не тільки знання тексту, а й уміння узагальнювати факти, логічно думати, аргументувати відповідь, зіставляти різні точки зору на певну проблему. Під час такого аналізу учні самі здобувають знання, а вчитель лише організовує пошук і стежить за його напрямом. До цієї роботи важливо залучити всі компоненти художнього твору, що сприяють визначенню напрямів вирішення проблеми, оцінці вартості його змісту і форми, розумінню твору в цілому [2, 10].

Формулюючи проблемні запитання, важливо звернути увагу на те, щоб вони були зрозумілі для учнів, відповідали їхнім віковим особливостям, викликали зацікавленість, спонукали до пошукової роботи, мали чітко висловлену перспективність, можливість виходу на інші, важливіші питання, що охоплюють більший обсяг літературного матеріалу.

Отже, названі шляхи аналізу дають змогу вчителю не просто повідомляти знання в готовому вигляді, а вводити школярів у лабораторію самостійного відкриття, вказувати шляхи пошуку істини.

Суспільно-історичні зміни та актуальні завдання школи викликають потребу переглянути традиційні методики аналізу епічного твору. Сучасні вчителі і методисти, спираючись на відповідні наукові розробки, прагнуть побудувати навчальний процес так, щоб учень і читав художні твори, і вмів їх аналізувати. Тому поряд з традиційними шляхами аналізу йде вивчення методистами інших можливих шляхів аналізу — філологічного, композиційного, стилістичного, лінгвістичного, системно-структурного, компаративного тощо.

Отже, правильно організований і проведений шкільний аналіз епічних творів буде максимально сприяти активній пізнавальній роботі учнів на уроці, глибокому засвоєнню тексту, оволодінню різними засобами читання, що істотно впливатиме на якість літературної освіти учнів, розвиток їхньої інтелектуальної сфери і підвищення культури читання.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку. Таким чином, методична наука за час свого існування вирішила багато актуальних питань вивчення епічного твору, але вчителі породжують пошуки, що відповідають умовам нового часу, оскільки проблема шкільного аналізу епічних творів вимагає подальшого наукового обґрунтування. Художній твір потребує всебічного підходу до його розгляду. Це зумовлюється специфікою літератури як виду мистецтва і тими завданнями, які необхідно розв'язати вчителю в процесі вивчення літератури.

Література

1. Бугайко Т. Ф. Українська література в середній школі. Курс методики / Т. Ф. Бугайко, Ф. Ф. Бугайко. – [2-ге вид., доп. й переробл]. – К. : Рад.школа, 1962. – С. 81.
2. Марко В. ...І вічна таїна слова (шляхи аналізу художнього твору в середній школі) // ...І вічна таїна слова: Аналіз великого епічного твору : посібник для вчителя / В. П. Марко, Г. Д. Клочек, В. Є. Панченко та інші. – К. : Рад. школа, 1990. – С.5–20.
3. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник / Л. Ф. Мірошніченко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 432 с.
4. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу / А. Л. Ситченко. – К., 2004. – 110 с.

Гричанік Н. І.

ВЗГЛЯДИ МЕТОДИСТОВ НА ПРОБЛЕМУ ШКОЛЬНОГО АНАЛІЗА ЭПИЧЕСКОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

В статье рассматривается проблема школьного анализа эпических произведений. Раскрываются взгляды методистов на этапы работы с эпическим произведением и традиционные пути его анализа.

Ключевые слова: анализ, литературоведческий анализ, школьный анализ, эпическое произведение, пути анализа, этапы работы.

Natalia Grichanik

THE PROBLEM OF SCHOOL ANALYSIS OF THE EPIC CREATION OF WORLD LITERATURE IN THE VIEWS OF METHODISTS

The article focuses on the problem of school analysis of the epic works. There are disclosed the views of Methodists on the steps of learning the epic work and traditional ways of its analyzing in the article.

Key words: analysis, literary analysis, school analysis, epic work, ways of analyzing, steps of learning.